

**BALZAC İLE ESENDAL'IN KİRACILARI
GORİOT BABA VE AYAŞLI İLE KİRACILARI ADLI ROMANLARA
KARŞILAŞTIRILMALI BİR YAKLAŞIM**

*The Tenants of Balzac And Esendal
A Comparative Approach to the Novels Father Goriot and Ayaşlı and His Tenants*

Elmas ŞAHİN*

ÖZ

Kalemlerini kendi toplumlarının meseleleri için kullanmış olsalar da farklı çağlarda ve farklı kültürlerin yazarları olarak, gerek *Goriot Babâ*'da Honoré de Balzac; gerekse *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda Memduh Şevket Esendal pansiyon yaşamını ele alarak buldukları toplumu ve bürokrasiyi bazen farklı pencerelerden bazen de benzer söylemlerle eleştiri yağmuruna tutan şahsiyetlerdir.

Balzac'ın *Goriot Babâ*'sı ve Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları*, mizah ve hicvin çemberlediği, aristokrasi, bürokrasi ve toplumdaki çürümüşlüğü, kokuşmuşluğu, yozlaşmışlığı ve tükenmişliği masaya yatırarak ast-üst tabakalar arasındaki uçurumu gözler önüne sererler.

Burada bu iki roman benzer ve farklı açılardan karşılaştırmalı bir yaklaşımla inceleneceklerdir.

Anahtar Sözcükler: Bürokrasi, aristokrasi, toplum, birey

ABSTRACT

Even though, the writers of different ages and cultures, both Honoré de Balzac in *Father Goriot* and Memduh Şevket Esendal in *Ayaşlı and His Tenants* used their pencils for issues of their societies; sometimes from the different points of view sometimes from the similar discourses, by handling pension lives they are the persons who criticized the bureaucracy and the society they had lived.

Father Goriot of Balzac and *Ayaşlı and His Tenants* of Esendal, which is circled by humor and satire, present precipice among upper-lower classes by discussing in detail decayedness, depravation, corruption and fatigue in aristocracy, bureaucracy and society

Here these two novels will examine by comparative approach from similar and different perspectives

Keywords: aristocracy, bureaucracy, society, individual

İster aynı havayı solusunlar ister farklı ortamlarda yaşasınlar, her ülke halkının kendi değerleri, gelenekleri, görenekleri ve kendilerine has kültürleri olmasına rağmen sosyoekonomik problemlerden tutunda siyasi çalkalanmalara kadar ortak birçok kaderi paylaşır dünya insanları. Özellikle ahlaki yozlaşmalar ve toplumsal çöküşler geçmişten günümüze insanoğlunun temel sorunları olarak edebi eserlere yansımış ve 18. yüzyıldan bu yana özellikle roman yazarlarının işledikleri temel konular arasında yer almıştır.

* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

19. yüzyılın ünlü Fransız yazarı Honoré de Balzac, çağının toplumsal problemlerini realizmin süzgecinden geçirerek tüm çıplaklığı ile yansıtmayı başarmış biridir. Yine 20. yüzyılın çok ön planda olmasa da sosyal meselelere gözünü kapatmayan bir Türk yazarı olarak bilinir Memduh Şevket Esendal. Biri Fransız Diğeri Türk olmasına rağmen, farklı çağlarda, farklı kültürlerle yoğrulsalar da, aynı temaları ele alıp, toplumun kokuşmuş yanlarını yer yer hicvederek, yaşadıkları toplumun hangi tehlikelerle yüz yüze kaldığını büyük bir yüreklilikle ortaya koymayı başarmış iki yazardır Balzac ile Esendal. Biri *Goriot Baba* ile Fransız aristokrasisini yerden yere vururken, bir diğeri, *Ayaşlı ile Kiracıları* adlı eseriyle bürokrasiyi hallaç pamuğuna çevirir.

Olaylar her ne kadar bir pansiyonda geçse de iki farklı bakış açısı ile dolu olan eserlerdir *Goriot Baba* ve *Ayaşlı ile Kiracıları*. 19. yüzyılda Fransa'da geçen *Goriot Baba*' ile 20. yüzyılda Türkiye'de geçen *Ayaşlı ile Kiracıları*² romanlarının benzerlik açısından belki de ilk etapta dikkatleri çeken noktaları, her ikisinin de bir pansiyon romanı olmalarıdır.

Honoré de Balzac'ın (1799-1850) eseri, 1819 yılında Paris'te Vauquer adlı ihtiyar bir kadının pansiyonuna bizleri götürür. Memduh Şevket Esendal'ın (1883-1952) romanı ise Ankara'da Ayaşlı İbrahim Efendi'nin pansiyonuna bir pencere açar. Her iki romanda da genç-yaşlı; bekâr-evli, fakir-zengin; memur-emekli bir takım pansiyonerlerin yaşamları dikkatlere sunulur. Bu yaşamlar gözler önüne serilirken toplum ve bürokrasiye yönelik eleştiriler de her iki romancının hedeflediği temel unsurlar olarak göze çarpar.

İki eseri mukayese etmeden önce, 19. yüzyılın Fransa'sı ile 20. yüzyılın Türkiye'sine bir göz atacak olursak; Balzac'ın aristokrasiye, Esendal'ın bürokrasiye yönelik eleştirilerinde ince bir mizah ve alaylı bir üsluptan söz etmek mümkündür. Realizmin güçlü savunucusu Balzac; *Eugenie Grandet*, *Goriot Baba*, *Vadideki Zambak*, *Cesar Birotteau*, *la Cuisine Bette*, *Le Cousin Pons* adlı romanlarında 19. yüzyıla eleştirel bir ayna tutarak birey ile toplum gerçeğini gözler önüne serer. Özellikle aristokratlar arasındaki çürümüş, kokuşmuş, sahte, çıkarıcı, yozlaşmış ilişkileri tıpkı bir tarihçi, bir sosyolog ve hatta bir cerrah gözüyle masaya yatırarak toplumun kanayan yarasına neşter vurur.

Aristokrat-kentsoylu toplum, şatafatlı yaşamlarıyla, gelenekleriyle, görenekleriyle, ahlâkî ve hukukî yapılarıyla hicvedilir. Materyalist aristokratlar, varoşlardaki kırsal kesimlerdeki, alt tabakadaki insanlarla karşılaştırılarak; ast-üst tabakalar arasındaki uçurum büyük bir titizlikle incelenir ve aile içi kokuşmuşluk eleştiri yağmuruna tutulur.

Vikontes Beauséant, Carigliano düşesi, Berry düşesi, Baron Nucingen gibi asilzadeler, senyörler, kontlar, kontesler yani hiyerarşinin en üst katındaki derebeyleri halktan üstün tutarlar daima kendilerini. Halk ile aralarında sadece çıkar ilişkileri vardır.

¹ Honoré de Balzac, *Goriot Baba*, Türkçesi, Elmas Şahin, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara, 2005

² Memduh Şevket Esendal, Bütün eserleri-1, *Ayaşlı ile Kiracıları*, Bilgi Yayınevi, 18. Basım, Ankara, 2006

Evleri şatodur, saraydır. Genellikle tepelerde kuruludur ve yükseklerde oldukları için de yükseklerden seyrederek buldukları kenti. Öyle ki, surlarla, duvarlarla çevrili olan bu şatolar göz alıcı bir lüks ve ihtişam içerisindedirler aynı zamanda.

Zira Goriot Baba'nın kızları; asilzadelerle evlenince babalarını bile hor görmeye başlarlar. Zavallı adam pansiyon köşelerinde sefalet içinde kıvrılırken, kızlarının husumet derecesine varan davranışları, para aşkları, gösteriş merakları, acımasız davranışları tüm çıplaklığıyla dikkatlere sunulur. Kendi içlerinde çözülmeye yüz tutmuş, birbirlerine düşman, birbirlerinin kuyusunu kazan, en yakınlarının karısına göz diken ahlâksız tutumlarıyla soyluların kendi iç çatışmaları, çökmekte olan saltanatlarının perde arkası eserin kahramanı Eugène'nin gözleriyle dökülür önümüze.

Soylu olmak mirasla gelir, kalıtsaldır birey için. Ve Eugène'in annesinin asilzade oluşu ona soylular arasında ayrıcalık verir. Onlarla aynı ortamlarda bulunma, aynı localarda oturup tiyatro seyretme, hatta eşleri ve sevgilileri ile düşüp kalkma ayrıcalığını verir. Ama Eugène, öğrencidir. Pansiyonda kalır. Köyde yaşayan ailesinin gurur ve iftiharına olmaya çalışır. Bir bakıma toplumu düzelterek, Fransa'yı yeniden imar edecek kuşağı simgeler genç öğrenci. Bir yandan aristokrasiye yakın durarak onların oyununu öğrenip onların kartıyla oynamayı öğrenir, bir yandan da pansiyonda kalan alt tabakadaki insanlarla dostluklar kurarak ortada denge kurmaya çalışır. Ve aklıyla, zekasıyla sevgilisi, Goriot baba'nın kızı, Baron Nucingen'in karısı Bayan Delphine'yi asil yaşama duyduğu sarhoşluktan uyandırmaya çalışır. Bu da yazarın zaferidir bir bakıma aristokrasiye karşı. Lucien de Rubempré Paris'de bir hapisanede yaşamına kendi elleriyle son verir. Bu mücadelede tek kazanan, tek başarılı olan burjuvaziye simgeleyen Eugène Rastignac'tır. Rastignac öğrenci olmanın yanında iyi bir politikacı, iyi bir maliyeci, züppe bir asilzade, yardımsever bir burjuvazi rollerini oynamakta uzmandır.

Eugène gibi gençler asilzadelere gereken dersi verecek, burjuvazi Fransız endüstri devrimini gerçekleştirecektir. 1834 yılında yazılan eser, 1834-40'lı yıllarda giderek artan dönemin bu burjuva ve aristokrat savaşımını, sanayi devrimini ekonomik ve toplumsal boyutuyla ele alır ve giderek artan yozlaşmayı ve ahlâksızlaşmayı yerer.

Hikâyelerinin yanı sıra *Miras*, *Vassaf Bey*, *Ayaşlı ile Kiracıları* adlı romanlarını toplumsal bir çerçeve içerisinde kurgulayan Esendal ise genç bir cumhuriyetin sosyal hayatına çevirir bakışını. Cumhuriyet'in üstünden on yıl geçmiştir henüz. Yeni kurulmakta olan, yeni yeni yapılanmakta olan devlet kurumlarındaki işleyişe objektifleri çevirir yazar. Genç cumhuriyete eleştiri değildir onunkisi, aksine cumhuriyetin emin adımlarla büyümesi, gelişmesi ve güçlenmesidir onun isteği. Ne var ki, daha çiçeği burnunda cumhuriyet, bürokratik tutumlarla sarsılmakta ve güç duruma sokulmaktadır.

Balzac'ın asilzadelerine benzer bir tutum hükümeti yöneten üst düzey politikacı, yönetici ve memurlarda görülür. Onlar da genç cumhuriyetin kentsoylularıdır. Anadolu, köylü, gecekondu ayaktakımı insanları; Çankaya'nın asilzadeleri eğer lütfederlerse onlar için de güzel bir gelecek doğacak, elleri para görececek, maddi ve manevi bağlamda huzur duyacaklardır. İşte Esendal, eserinin kahramanı bankacı gencin bakış açısı ile döneminin toplumsal yapısını bu bağlamda ele alır.

Halkın gözünde Çankayalılar yüklerini tutmuşlardır, saltanatlarını kurmuşlardır, onları tanımak, içlerine girmek, araya bir torpil sıkıştırıp kendilerine yer edinmek insanların temel gayesi olur. Zira bankacıyı tanıyan hizmetçi Raife Hanımın el etek öperek bankacıdan kızı için iş istemesi çağın bürokrasisine ağır bir eleştiridir. Öte yandan yazar, sadece bürokrasiyi eleştirmekle kalmaz sonradan görme orta direk ailelerini de eleştirir. Pansiyon sahibinin yanı sıra pansiyonda kalanların vakitlerini kumar masalarında geçişleri, aileler arasındaki kopuklukları ve modern yaşam adına ahlâkî yozlaşmalarını, Tanzimat'tan miras kalan yanlış batılılaşmayı açıkça ortaya koyarak kıyasıya yerer.

Cumhuriyet'in getirmiş olduğu özgür ortamı, bireyin kendi hayatını istediği gibi yaşama arzusunu ne yazık ki gerek aydın kesim gerekse cahil halk tam olarak algılayamaz. Bireye sağlanan iktisadi destekler devlet yerine, çıkarıcılığa dönüşünce ortaya bir takım aksaklıklar çıkar ve yozlaşma, değerleri hiçe sayma, örf ve adetleri yadsıma, aile içi çözümler ip söküğü gibi kendini gösterir. Bu durum da genç ülkeye zarar verecek, kimlik yitimi, maddi, manevi, ahlâkî çözüme, alt ve üst tabakalar arasındaki kapanmaz uçurumlarla yitip bir kuşak oluşacak, verilen istiklâl mücadelesi, onca uğraş ve çabalar boşa gidecektir.

Esendal'ın bu endişeleri, Cumhuriyet'in, ulusun zayıflayacağı kaygıları doğal olarak esere yansır ve Tıpkı Rastignac'ın kazandığı zafere benzer olarak; Bankacı da sağlam, sağlıklı ve güçlü bir cumhuriyet için Cumhuriyet'in ön gördüğü hanımefendi, zeki, üstün niteliklere sahip bir genç kız Selime ile evlenir. İşte genç ülke, bu genç bireyleri ile büyüyecek ve yükselecektir. Eserin sonunda Esendal bu arzu ile Bankacı ile Selime'yi evlendirerek, kokuşmuşluk ve çürümüşlüğe son vermek ister.

Her iki esere çağlarını dikkate alarak baktığımızda; dönemler farklı olsa da yaşanan toplumun yerildiği, insanlar arasındaki uçurumların eleştirildiği görülür. *Goriot Baba* ve *Ayaşlı ile Kiracıları*'ni karşılaştırmaya kalktığımızda, toplumsal, ekonomik ve politik bağlamda yapılan hicivlerde birbirlerine benzedikleri görülür. Ancak daha çok farklılıklar dikkati çeker. Her ne kadar iki eser de pansiyonda geçtikleri, aristokrasi ve bürokrasiye eleştiriler getirdikleri için bir birlerini çağmırsalar da, farklılıklar benzerliklerden oldukça fazladır. Bu nedenle burada her iki eser karşılaştırılırken benzerliklerin yanı sıra olay örgüsünü ele alışlarındaki karşıtlıklar üzerinde de durulacak ve yazarların ele aldıkları konular, karakterlerin birbirleriyle ne derecede ölçüştükleri, ne derecede aynı rengi taşıdıkları konusunda bir değerlendirme yapılacaktır.

İki eserde de daha ilk başta dikkatimizi çeken şey, eserlerin anlatıcılarıdır. *Goriot Baba*'da anlatıcı üçüncü tekil şahıstır. Yani yazarın kendisidir. Yazar, her şeyi görür ve her olayı ve karakteri gördüğü şekilde nesnel bir bakış açısı ile anlatır. Yazar olaylara karışmaz ve olayların dışında yer alır. Fakat *Ayaşlı ve Kiracıları*'nda anlatıcı birinci tekil şahıs "ben" anlatıcıdır. Yani anlatıcı da eserin kahramanlarından birisidir. O nereye giderse okuyucu da oraya gider. Onun olmadığı yerde olaylar nasıl geliyor bunlardan okuyucunun haberi olmaz. Okuyucu o ne derse ona inanmak zorunda kalır. Böylece okuyucu kendisini adeta romanın içerisinde bulur. Çünkü anlatıcı gittiği yere okuyucuyu sürükler, böylece okuyucu sadece anlatıcının anlattıklarını bilir; her şeyi bilmez, ama

Balzac'ın okuyucusu her şeyden haberdardır. Bütün karakterlerin iç dünyalarına ve yaşam biçimlerine kadar her şeyin farkındadır.

Öte yandan *Goriot Baba*'da anlatıcı, yazar olsa da, okuyucu bir çok olaya Eugène'nin bakış açısıyla bakar. Başta yazar tek tek tüm pansiyonerleri tanıttıktan sonra, esere adını veren Goriot Baba ve pansiyon sahibi kadın yerine, daha çok genç hukuk öğrencisi Eugène'nin yaşamına yoğunlaşır ve eser genellikle onun etrafında toplanır. *Ayaşlı ve Kiracıları*'nda da öyle. Anlatıcının hayatı etrafında döneriz, pansiyon sahibi Ayaşlı İbrahim Efendi yerine.

En önemli farklardan birisi betimlemelerdir. *Goriot Baba*'da kişiler, olaylar ve olayların geçtiği yerler ayrıntılı bir şekilde verilirken, *Ayaşlı ve Kiracıları*'nda uzun uzadıya tasvirlerle ve ayrıntılara rastlanmaz. Esendal, karakterlerini ve olayları ana hatları ile kısaca anlatır ve olayların akışı hızlı bir biçimde gelişir. Ama Balzac, olayları hemen geçiştirmez, adım adım her şeyi tüm çıplaklığı ile verir. Bu da realist ve natüralist bir romana sıkı sıkıya bağlı kalmasından kaynaklanır. Yazar, gerçekçi bir romana uygun olarak yaşamı tüm acı ve çarpık yanları ile ortaya döker.

Gerek Goriot'a gerekse Ayaşlı'ya pansiyoncular "baba" adını verirler ancak bu iki babanın çocukları ile olan ilişkileri tamamıyla farklıdır. Goriot'un soylu ve varlıklı kişilerle evlenen iki kızı, onu parasının son damlasına kadar sömürür ve babalarını ölüm döşeginde yalnız bırakırlar, Eugène, tıpta okuyan öğrenci arkadaşı ile pansiyonun kâhyası hariç cenazesinde kimse bulunmaz. Kızlarının mutluluğu için parasını pulunu harcayan vefakâr bir babadır Goriot. Diğer yandan Ayaşlı'ya bakıldığında o oğlu ve üvey kızı Faika ile birlikte kalır, yalnız değildir. Üvey kızı annesinin yanında kalacağına üvey babasıyla kalır. Yalnız hayırsız çıkan kişi üvey kızın kocasıdır. Faika'nın kocası onu aldatır. Sonunda da karısını bırakıp metresiyle yaşar. Faika, babasına karşı Goriot'un kızlarının yaptığını yapmaz. Üvey olmasına rağmen babasıyla birlikte yaşar. Ayaşlı herkes ile iyi geçinir. Kiracılarına para yardımında bile bulunur. Örneğin Hasan bey borç para verir. Adam ölünce de adamın kızından parasını istemez. Adını vermeyen romanın anlatıcısı, bankacının para önerisini dahi kabul etmez. Oysa Vauquer kadın Goriot ölünce oda kirası olarak zavallı adamın madalyonunu gizlice çalar ve öğrenciler onu zor bela elinden alırlar. Kadın adamın ölümüne üzülmaz, kaybettiği paraya, pansiyonunun boşalmasına üzülmür. Bu açıdan Ayaşlı ile Vauquer oldukça farklı kişiliklere sahiptirler. Bunda da en büyük etken Ayaşlı'nın Türk yardımseverliği ve ölüye duyduğu saygısında yatar.

Ayaşlı, tok gönüllü olmasına karşın pansiyonda Turan Hanımın evine aldığı erkeklere ve oynattığı kumar oyunlarına ses çıkarmaz, üstelik bu oyunlara kendisi ve kızı da katılır. Hatta Turan Hanım pansiyondan ayrılıp başka yere yerleşince onun yerini almaya çalışır ama bunu başaramaz. Pansiyondaki uygunsuz kadın erkek ilişkilerine ses çıkarmaz. Vauquer ise ahlâksızlıklara hoşgörü göstermez, pansiyonunun saygınlığını yitirmesine izin vermez. Parasını günü gününe ödeyen ve pansiyon sahibine özellikle çok iyi davranan ve onun gönlünü kazanan Vautrin'in bir kürek mahkûmu olduğu anlaşılınca Vauquer, ayılıp bayılır ve pansiyonunu bu kötü olayın zedeleyeceğini düşünür. Ayaşlı ise oralı bile olmaz, fabrikatör İskender Bey'in kaçakçılıktan

hapsedilişine aldırılmaz, pansiyondaki kumar oyunlarına ve içkili aemlere göz yumar ve kendisi de bu oyunları kaçırmaz, dahası kiracıları ile yiyip içip eğlenir. Vauquer ise bedava hiçbir şey vermez. Her şeyi para ile yapar. Kiracıları ile yiyip içse de onlardan yemek ve içki paralarını kuruşuna kadar alır.

Ayaşlı'nın pansiyonunda herkes kahvaltısını ve yemeklerini kendi odalarında yerler. Pansiyon onlara yemek vermez. Ama pansiyonerler birbirlerinin odalarına giderek bir şeyler içmeyi severler. Ayaşlı'nın pansiyonunda komşuluk ilişkileri -çıkar uğruna da olsa- sıcaktır. Yeni gelen bir pansiyoncu hemen ortama ayak uydurur ve senli benli ilişkiler doğar. Türk kültüründe komşuluk ilişkilerinin genelde güçlü oluşu esere yansır. *Goriot Baba*'da ise komşuluk ilişkileri öyle güçlü değildir. Pansiyonerler sadece yemek salonunda bir araya gelirler ve resmi ilişkiler içerisinde hareket ederler. Ta ki Eugène'nin, Goriot Baba'nın küçük kızına aşık olmasına kadar. Ancak o zaman Goriot ile genç delikanlı samimi bir dostluk kurar ve birlikte vakit geçirirler. Avrupa yaşamında bireysel hayat ön plandadır, aile ve komşuluk ilişkileri fazla güçlü değildir. Zira Goriot'u kızları zengin olmalarına rağmen sürekli sömürürler ve babalarının hasta olduğunu bilmelerine karşın; büyük kızı ancak ölümüne yetişir. Cenaze törenine ise her ikisi de katılmaz. Hasan Bey'in kızı ise babasının hasta olduğunu duyunca hemen Ayvalık'tan kalkıp Ankara'ya gelir ve babasının başucunda bekler günlerce. Babasının ölümü üzerine de evine geri döner.

Ayaşlı ve Kiracıları M.Ş. Esendal'ın en tanınmış romanıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarının başkenti Ankara'yı renkli bir tablo ile sergiler. Romana adını veren Ayaşlı İbrahim Efendi, dokuz odalı apartman dairesini pansiyon olarak işletir. Eşkıyalık dâhil birçok işe girişen, en sonunda da bir apartman dairesi kiralayıp pansiyon işleterek geçimini sağlayan bir ağanın oğlu olan Ayaşlı'nın pansiyonu genç yaşlı; evli bekâr herkese açıktır. Bayan Vauquer'in pansiyonu da herkese açıktır, ancak Vauquer parayı Ayaşlı'dan daha çok sever. Pansiyonunu boş kalmadığı sürece öğrencilere vermez. Yedi yatılı olmak üzere yaklaşık otuz kişiye hizmet verir. Ayaşlı ise kim olursa olsun odaları kiraya verir. Vauquer'in pansiyonu kendisine aitken, Ayaşlı'nınki kiralıktır.

Gerek Balzac gerekse Esendal, o yılların Paris ve Ankara'sının toplumsal manzaralarını, insan tiplerini anlatmak için en uygun yol olarak bir pansiyonu seçerler. Böylelikle, toplumun birçok kesiminden insanın gelip geçtiği mekân, Paris ile Ankara'nın bir simgesi olur. Emekli memurlar, eski çiftlik sahipleri, iş adamı ve tüccarlar, genç ve yaşlı çiftler, pansiyonların dedikoducu hizmetçileri, eve gelen konuklarla birleşince, o yılların başkentlerini oluşturan toplumsal ve ailevi yapı çarpıcı bir şekilde gözler önüne serilir.

Her iki yazar da toplumsal aksaklıkları, kişilerin birbirleri ile olan ilişkileri içerisinde vererek çözüm yolundan ziyade olayları olduğu gibi vermeyi tercih etmişlerdir. Balzac, dönemin soylularının soysuzca hareket edişlerini büyük bir açıklıkla anlatır. Hemen hemen tüm kontlar, kontesler, baron ya da baronesler birer metres hayatı yaşayarak eşlerini aldatırlar. Buna benzer bir yapı da Esendal'ın romanında görülür. Ancak aldatan ve aldatılanlar üst sınıftan ziyade orta ve alt sınıflardır. Balzac'ta soylular yine bir soylu ile ilişki içine girerken; Esendal'da böyle bir kural gözetilmez. Bir

muhasibeci bir hizmetçi ile, ya da bir bankacı bir hizmetçi ile yasak ilişkiye girmekten çekinmez.

Her iki romandaki en büyük farklardan birisi de *Ayaşlı ile Kiracıları*nda bürokrasiye yapılan eleştirilerdir. Örneğin hizmetçi Raife Hanım kızı için yazara gelir ve onu bankaya işe koymasını ister. Kızı da aynı sebepten dolayı yazarı sıkboğaz eder. Raife Hanım'ın yazarın eline eteğine sarılarak bin bir dil dökerek kızı için iş istemesi; bürokrasisinin kapısında bekleyen günümüz insanlarının durumundan hiç de farklı değildir:

"... Şimdi hatırlı bir yerden bir arkası olmazsa kimseye bir iş vermiyorlar. Bizim mahallede tahsildar Arif Bey var, ona gitmiş, o demiş ki: Bir ağır yerden basarsanız, hemen ahırlar" bizim sizden başka kimimiz var, Allah uzun ömürler versin."³

Böylece gerçek hayatta olduğu gibi romanda da başı sıkışan herkes Ankara'yı mesken tutar ve tanıdık biri bulma ümidiyle iş peşinde koşarlar.

Öte yandan Tanzimat sonrasının Alafranga tiplerini andıran yüzlere de tanık oluruz eserde. Batı taklitçiliği, özellikle sadece dış görünüşü önemseyen Batı hayranlığı ironik bir dille eleştirilir. İş adamlarının otellerde verdikleri ziyafetlerden, uyuşturucu ticaretinin bir fabrikatöre kadar bulaşmasına değin; kadın ve erkeklerdeki sonradan görme giyim kuşam değişikliklerinden üst düzeydeki koltuk mücadelelerine kadar bir dizi toplumsal bozukluklara da dikkatleri çeker yazar.

Bürokratlar ve Aristokratlar farklı kulvarlarda olsalar da her iki taraf da gücü ellerinde bulundururlar. Onların yardımı olmaksızın bir yere gelebilmeleri zordur insanların. Goriot Baba'da birey, asil bir soydan ise, arkasında soylu bir yakını var ise Paris'in elit tabakasına girebilir, aksi halde ne bir tiyatro locasında yeri olur ne de kraliyet ailesine yaklaşabilir. Bir bakıma bizdeki gibi arkanızda dayınız varsa saraya girmeniz, asillerle oturup kalkmanız hiç de zor değildir. Örneğin pansiyon köşelerinde ailesinden uzakta bin bir güçlükle okumaya çalışan Eugène, kuzeni Vikontes Beauséant sayesinde sosyeteye girer ve üst düzeyde asilzadelere tanıtılır. Bu sayede çevresinde itibar görmeye başlar:

"Sayın Carigliano düşesi, sayın Berry düşesine bağlı, Siz onu göreceksiniz. Beni onun evinde tanıştırmak ve pazartesi günü vereceği baloya götürmek lütfünde bulunur musunuz?"⁴

Her iki romanda da karşılıklı karı kocaların bir birlerini aldatmalarına rastlarız. *Ayaşlı ile Kiracıları*nda Turan Hanım'ın kocası Haki Beyi ve İffet Hanım'ın kocası Abdülkerim Beyi, şoför Fuat'ın karısı Faika'yı aldatışı, bankacıların hizmetçilerle yaşadıkları maceralara kadar bir dizi yasak ilişki karşımıza çıkar. Ahlâki değerlerin bu şekilde kokuşmuşluğu, her gece kumar masalarında manevi değerlerin bir bir çöküşü Cumhuriyet döneminin hazin bir yarası olarak vurgulanır.

³ Memduh Şevket Esendal, age. s.98

⁴ Honoré de Balzac, age. s.126

Goriot Baba'da da metresi olmayan bir soylu yok gibidir adeta. Eşleri zengin de olsa bir başka zenginle, evli-bekâr fark etmeyerek metres hayatı yaşarlar Paris'in asilzadeleri. Gerek Vikontes Beauséant, gerek Goriot'un soylularla evli iki kızı ve eserdeki diğer soylu çiftler eşlerini aldatarak yasak ilişkiler kurarlar.

Tüm bu olumsuz ilişkilere rağmen Esendal'ın anlatıcısı ile doktor Fahri istedikleri gibi sağlıklı, mutlu bir aile kurmayı başarırlar eserin sonunda. Böylece yazar, düşlediği onurlu ve yüce bir aile tablosunu çizerek iyimser bir bakış açısıyla romanını bitirir. Ancak Balzac'ın genç kahramanı bu mutluluğu bulamaz. Goriot Baba'nın küçük kızı Baron Nucingen'in karısı Delphine'nin sevgilisi olan Eugène, sosyeteye girme uğruna, sosyeteye açtığı savaş uğruna kendisine iyi bir eş bulma yerine, baronun karısının peşine düşer ve eserin sonunda babası Goriot'un cenazesine dahi katılmayan bu kadını bırakacağı yerde, hâlâ aynı ihtirasla Delphine'nin evine gider. Çünkü aristokrasiyi emzek ister içlerine girerek.

Paris avam ve havas olarak bölünmüşken, Ankara böyle bir ayrım yaşamaz. Her ne kadar Paris'in pansiyonunda çeşitlilik olsa da dışarıda hayat farklı sürer. Oysa Ankara'da farklı toplumsal kesimden insanlar bir arada yaşarlar ve bir birleri ile aralarında uçurum bulunmaz. Bunda da Esendal'ın ideolojik bakışı yatar. Eserin üst düzeyde karakterlerinden Banka müdürü, gerek doktoru gerekse anlatıcısı çok sever ve onları evine davet ederek karşılıklı yiyip içer. Hatta kızını doktorla evlendirir.

Esendal eserini mutlu sonla bitirirken, Balzac eserini başladığı gibi bitirir. Başlangıçtaki aynı sosyal tabaka uçurumu yine vardır ve buna yazar son vermez. Zira hâlâ bu çarpıklık devam etmektedir. Elbetteki burada yazarın realist bakış açısı hâkimdir esere. Realizmin gereği olarak hayat güçlüklerle doludur, katı gerçeklerden insanoğlu asla kaçamaz. Romanın genç kahramanı Eugène, asil olma uğruna, asillerle gezip tozma uğruna ailesinin gönderdiği paraları harcamaktan çekinmez. Amaç asil olmanın yanında bir bakıma onlara meydan okuma yarısıdır. Eserin sonunda bile düşlediği mutluluğu tam olarak bulamayan genç kahramanın gözü hâlâ yükseklerde, Goriot'un mezarından döner dönmez kafasında hayırsız sevgilisi Delphine'ye koşma düşüncesiyle amansız bir hayatın kucacağına atar kendisini. Ama Esendal, iyimser bir tablo çizer. Eserinin kahramanını yalnızlığa itmez. Eserine hayattan mutlu bir sayfa açar. Hayatta acıların yanında güzelliklerin de olduğunu vurgulamaya çalışır. Romantik bir bakış açısıyla ideal insan tipini yaşatmak ister romanı vasıtasıyla. Babası Hasan Bey'in ölümü üzerine yalnız kalan Selime'nin karşısına onun gibi yalnız olan kahramanı Anlatıcı'yı çıkarır ve pansiyonda bekâr hayatı yaşayan Anlatıcı, doğru kadını bulduğuna inanarak sonunda Selime ile evlenir. Uzun süredir evlenmeyi düşünen, her açıdan Anlatıcı kadar dürüst olan doktor da sonunda kendisi gibi temiz kalpli bir kızla, banka müdürünün kızı ile evlenir ve bu şekilde Cumhuriyet'in sağlıklı aile yapısı kurulmuş olur.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, her iki roman da Paris'in ve Ankara'nın toplumsal dokularını, çeşitli insan manzaralarıyla farklı boyutlarda ele alan, ilk etapta pansiyonlarda geçmeleri bakımından bir birlerini çağrıştıran eserler olarak dikkatleri çekerler. Görüldüğü gibi benzerliklerinin yanında farklı ortamlarda ve farklı çağlarda yazılmalarından kaynaklanan, farklı toplumları anlatan eserler olmaları dolayısıyla da

doğal olarak farklılıklar gösteren, ancak getirdikleri yoğun toplumsal eleştirilerle de örtüşen romanlardır.

KAYNAKÇA

BALZAC, Honoré de, *Goriot Baba*, Türkçesi, Elmas Şahin, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara, 2005

ESENDAL, Memduh Şevket, Bütün Eserleri-1, *Ayaşlı ile Kiracıları*, Bilgi Yayınevi, 18. basım, Ankara, 2006